

EL MOLINOT

MIQUEL GEA I BULLICH
NÚRIA CABAÑAS ANGUITA

INTRODUCCIÓ

L'estiu de l'any 2010, en el marc del projecte de desdoblament de l'Eix Transversal (carretera C-25), es va dur a terme una intervenció arqueològica centrada en les restes d'un edifici conegut com "El Molinot", situat dins del terme municipal d'Espinelves. La intervenció arqueològica es va considerar necessària en quedar part de l'àrea d'influència de l'edifici dins el límit d'afectació temporal de l'obra i fou dirigida pels arqueòlegs de l'empresa Actium Patrimoni Cultural, SL, Núria Cabañas Anguita i Miquel Gea i Bullich.

LA VILA D'ESPINELVES

El terme d'Espinelves i la seva parròquia són esmentats des de l'any 943 com a part integrant del terme del castell de Sant Llorenç. A partir de l'any 1072 el *valle de spinalbes*, més tard *Espinalbesio*, quedà inclòs dins la demarcació del castell de Samedà fins que passà a mans de diferents senyors i aviat a domini predominant del prior de la canònica de Sant Llorenç del Munt, ja al segle XIV. La seva jurisdicció era exercida pels funcionaris dels Cabrera, que, des de l'any 1356 ostentaren el títol de comtes d'Osona. Formà una sola batllia amb Sant Sadurní d'Osormort, almenys fins el 1698, i al segle següent era en mans dels comtes de Solterra.

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

La intervenció arqueològica va posar al descobert les restes d'un molí fariner d'origen medieval del que es conserva, parcialment, la bassa, l'obrador o sala de moles i el carcabà. Cronològicament cal situar aquest edifici entre el segle XIII i finals del segle XVI o inicis del segle XVII.

L'OBRAJOR

L'obraor o sala de moles, és l'espai on es duia a terme la transformació del gra en farina. L'obraor de "El Molinot" és de forma quadrangular, conserva parcialment els murs nord, sud i oest que juntament amb el mur de ponent de la bassa, delimiten l'espai. Els murs nord, sud i oest estan construïts amb pedres no treballades lligades amb morter de calç de bona qualitat. En tots els casos, es recolzen directament sobre el substrat rocós de la zona que, en alguns punts, va ser retallat per oferir una base més adequada per a l'assentament dels murs.

L'accés a l'interior de l'obraor es trobaria situat a l'extrem oest del mur sud de tancament. Al fons de l'estança se situaven les moles, en aquest cas hi hauria espai per a col·locar-ne dues de les que només en restava la base o imrompta. La zona de les moles estava sustentada sobre una volta molt rebaixada de pedres irregulars lligades amb morter de calç que la separa pròpiament del carcabà. La resta de l'obraor sembla que funcionà mitjançant un trespol construït a partir d'un embigat de fusta. En aquest sentit, eren visibles a la roca dos encaixos esculpits per tal de recolzar-hi una biga. Cal remarcar també la gran quantitat de claus de ferro que van poder-se recuperar en aquest sector, claus que, molt possiblement, pertanyien al trespol de fusta esmentat.

A banda de les bases de les moles, a la part superior del carcabà, corresponent a l'obraor, s'han conservat, en bon estat, els forats que pertanyen als diversos mecanismes que permetien el funcionament del molí: dos forats corresponents als dos eixos o "arbres" que movien cadascuna de les moles, dos forats situats de forma oposada en els extrems nord i sud d'aquest àmbit i que hem identificat com els que permetien accionar els "alçadors" o mecanismes que permetien graduar la distància entre la mola de baix o sotana i la mola de dalt, sobirana o volandera (un per a cada mola). Aquesta variabilitat en la distància entre moles permetia obtenir una farina més o menys gruixuda.

Finalment, pel que fa a l'obraor, també s'ha conservat el forat per on havien de discórrer els elements que permetien accionar els engegadors que obrien o tancaven el pas de l'aigua per a cada una de les moles per tal d'engagar-les o parar-les.

CARCABÀ

L'espai on es troba situat el carcabà està guanyat íntegrament al substrat de roca natural mitjançant el seu repicat. D'aquesta manera es va habilitar l'espai necessari per allotjar-hi els mecanismes que havien de convertir

L'energia de l'aigua en un moviment rotatori i donar sortida a l'aigua en direcció a la riera a través de l'arcada que s'obria en el mur oest del carcabà. L'arcada estava construïda amb carreus molt ben escairats. El desenvolupament hipotètic del tram perdut de l'arcada fa pensar que, originàriament, fou un arc apuntat.

A l'interior de l'espai que ocupava el carcabà s'hi han conservat algunes traces dels mecanismes (els rodets, arbres, bancs, etc) que permetien fer girar les moles. En aquest sentit, cal destacar els dos retalls picats a la roca en forma de rasa allargada que se situen de forma transversal al pas de l'aigua, on es situaven els "bancs" o bigues sobre les que els eixos de les moles giraven (aquestes bigues eren les que mitjançant l'alçador es movien uns pocs mil·límetres amunt o avall per tal d'ajustar la finesa de la mòlta). Dins d'aquestes rases s'han conservat alguns ferros inserits a la roca per tal de fixar parcialment els bancs.

BASSA I POU

La bassa és la única part del molí que era visible, de forma parcial, abans d'iniciar la intervenció arqueològica. Està construïda amb pedres mitjanament treballades lligades amb un morter de calç de bona qualitat. Les cantonades de la basa presenten cadenes cantoneres de carreus molt ben treballats. Destaquen les tres cares que formaven el final de la bassa que precedia l'àmbit de l'obrador, les parets del qual, com és habitual, se li adossaven. De fet, la paret més ben conservada de la bassa és la que la separa de l'obrador, ja que en origen havia de ser també la més alta. Des d'aquest mur, dos murs laterals s'enfilen vessant amunt per tal de formar pròpiament la bassa. En adaptar-se al nivell rocós aquests murs laterals van perdent potència fins que, després del punt on giren de forma oposada per ampliar la capacitat de la bassa en forma d'embut, es perden en haver desaparegut les seves parts més elevades i restar aquí només el substrat de roca natural.

A l'interior de la bassa, a l'extrem oest, es conserva el pou de pressió de planta quadrangular tot i que es va estretint a mesura que s'aprofundeix. Les seves parets presenten la construcció més acurada de tot l'edifici i estan construïdes amb un parament de carreus tan ben escairats que pràcticament no s'aprecia el morter entre les juntes, únicament s'observen algunes pedres molt petites que semblen actuar de petites falques.

El conducte que comunica el pou amb el carcabà té una arcada de mig punt en el costat de la bassa les dovelles de la qual s'estreteixen en forma d'embut a mesura que entrem al conducte. La part inferior del conducte està pavimentada amb pedres planes que, en bona part, són fragments de mola reaprofitats. L'orifici de sortida del conducte, en el costat del carcabà, és de

forma quadrangular. Per ambdós costats del conducte de comunicació és visible una refecció que va estretir-ne la llum. Aquesta refecció està construïda també mitjançant trossos de mola, pedres més o menys escairades i morter de calç. El pas resultat de l'esmentat estretiment és encara massa gran per tal de poder controlar, mitjançant els engegadors, el pas de l'aigua a pressió cap a el rodet o rodets, per la qual cosa és necessària la peça de fusta coneguda com "canal" que permetia dirigir l'aigua a pressió cap a un dels rodets. El fet que fos construïda de fusta explica perquè no ha arribat fins als nostres dies.

CRONOLOGIA DE "EL MOLINOT"

El material arqueològic associat a les restes de "El Molinot" ha posat de manifest que l'abandonament definitiu de l'edifici industrial es produí entre finals del segle XVI i inicis del segle XVII¹. Així ho semblen confirmar, d'una banda, la presència majoritària, pel que fa a la pisa, de fragments decorats amb la tècnica del reflex metàl·lic (alguna escudella) i alguns fragments decorats en blau del tipus conegut com a "pisa blava de Barcelona". D'altra banda, cal assenyalar que gran part dels fragments decorats amb la tècnica del reflex metàl·lic presenten característiques que pensem que els individualitzen de les sèries dels únics dos centres productors confirmats a Catalunya: Barcelona i Reus. És per aquest motiu que apuntem la possibilitat de l'existència d'algun petit centre productor d'aquest tipus de ceràmica a la comarca d'Osona o voltants a finals del segle XVI.²

Pel que fa a la construcció del molí, la família propietària de l'edifici compta amb un recull de documents originals força interessants que han estat

1 El material ceràmic recuperat ofereix un conjunt molt tancat que podem situar, de forma clara, a finals del segle XVI. Únicament la presència d'un únic petit fragment a la UE 15 que possiblement correspon a un tros de pisa blava catalana ens fa apuntar la possibilitat de que la data final d'utilització del molí es pugui endarrerir fins el primer quart del segle XVII.

2 El reflex metàl·lic recuperat a "El Molinot" es diferencia, en general, del que podem trobar a la zona de Barcelona per tenir un nivell de qualitat força inferior. Aquest fet es reflecteix, per exemple, en pastes mal cuites, alguns dels fragments amb pastes vermelloses i, especialment, en la qualitat de la coberta estannífera, que presenta una mala adherència a la pasta i un clivellat que ens recorda més a algunes cobertes que podem trobar en dates molt posteriors (S. XIX). Aquest tipus de reflex metàl·lic també va ser documentat a Mataró (Cerdà, 2001: 52). També hem de recalcar la documentació de dos fragments de terrissa vidriada decorada amb línies i punts mitjançant la tècnica de la llanterna, tècnica que, en general, es considerava introduïda durant el segle XVIII.

estudiats per Dolors Vila i Llivina³. Entre els documents conservats hi ha un de l'any 1244 segons el qual la família Rovira comprà un molí aquell any a la riera d'Espinelves a Berenguer, molí que, de forma més que probable, es podria identificar amb "El Molinot". De ser certa aquesta correspondència entre la documentació i les restes del molí estudiat, s'estableix un *terminus ante quem* de mitjans del segle XIII per a la construcció del molí.

De les restes que han arribat fins als nostres dies pensem que la part més antiga és la bassa i el pou. Pel que fa a l'obrador i la sala de moles, el fet que aquests elements s'adossin a la bassa i moltes de les pedres que formen la volta del carcabà siguin fragments de mola reaprofitats, ens fa pensar que aquesta part del molí va ser refeta, si més no parcialment, en un moment que no hem pogut establir i que, òbviament, s'ha de situar entre els segles XIII i XVI-XVII.

CONCLUSIONS

Els treballs arqueològics duts a terme a l'espai conegut com "El Molinot" han posat al descobert les restes d'un molí fariner amb una cronologia molt concreta. Gràcies a l'estudi del material arqueològic recuperat durant el procés d'excavació i l'estudi documental de la família propietària del molí⁴, ha estat possible establir un període de funcionament de l'edifici que es pot situar amb certesa entre el segle XIII, quan apareix esmentat a la documentació conservada, fins a finals del segle XVI – inicis del segle XVII, moment del seu abandonament.

El fet que el molí s'abandonés en una data tan reculada dota d'especial interès aquest jaciment, atès que ha permès obtenir informació d'un molí que, òbviament, no va patir modificacions posteriors, tan habituals en aquest tipus d'edificis industrials.

Tot i que desconexim les causes d'abandonament del molí i que aquestes poden ser molt diverses, per una banda, s'ha de tenir present que durant la segona meitat del segle XVI i també durant el segle XVII a Catalunya hi va haver períodes de males collites i de molta sequera que van provocar l'abandonament d'algunes d'aquestes edificacions⁵ i per altra banda, l'emplaçament dels molins, situats al costat de les rieres, els feia especialment vulnerables a ser víctimes de riuades que obligava, en molts casos, a refeccions i reparacions continuades o, depenent del context, a l'abandonament de l'edifici.

3 Vila, D. (Inèdit), pàg. 116

4 La família Rovira d'Espinelves, propietària dels terrenys on es troba ubicat "El molinot", conserva documentació referent a les seves propietats que es remunta al segle XIII i que amablement ens ha estat facilitada en format digital.

5 Aymamí Domingo, G (1999): Aproximació als molins de vent fariners de Catalunya. Unió excursionista de Catalunya de Barcelona. Barcelona.

